

Breed bereik

Voor wie waren al deze geschriften nu precies bedoeld? Ook hier kan een hulpconstructie via Engeland goede diensten bewijzen

Ik weet het antwoord hierop niet: maar hoe zit het eigenlijk met de ontwikkeling van de catechetische literatuur in het Duitse taalgebied? Het is lang geleden dat ik daar nog eens naar gekeken heb.

, al was het maar om ons te behoeden voor simplismen. De Engelse les luidt dat het brede en gevarieerde tekstaanbod aan veertiende-eeuwse *pastoralia* een zeer divers/gelaagd publiek moet hebben bediend. Extra karakteristiek daarvoor zou wel eens kunnen zijn, dat er verhoudingsgewijs veel *anonimiteit* heerst in dit Midden nederlandse genre. Op het auteursniveau vallen maar zelden namen

Klopt, maar vanaf ca. 1350 worden de auteurs van catechetische literatuur vaak in kringen van de bedelorden gezocht (maar daar speelt mogelijk enige vooringenomenheid in mee...). Verderop bespreek je dit wel: hier even aanstippen?

, en ook lijkt er zelden of nooit sprake van een opdrachtgever of eerst-geadresseerde zoals we die bij Boendale en Velthem (en ook bij de *artes*) toch geregeld en geprofileerd ontmoeten. Vormt dit geen aanwijzing te meer dat veel van deze teksten tot stand kwamen uit hoofde van centrale clericale missie – en dus niet als

individuele/particuliere nevenbezigheid - en zich van meet af aan richtten *urbi et*

***orbi*? Onderschat je nu niet de 'gewone' laïcale gelovige die vanuit een persoonlijke religiositeit behoefte had aan religieuze (standaard)teksten?**

Je gaat er – even verderop – even op in, maar is het verschijnsel van de zich emanciperende leek niet veel fundamenteler dan je aangeeft? Met name op het punt van bijbelvertalingen en mystiek had 'de kerk' toch vaak het nakijken?De doelgroep omvatte/bestreek/Beoogd publiek waren

uiteraard de leken, om wier vorming het sinds Lateranen IV zo uitdrukkelijk begonnen/te doen was. In het handschrift-Van Hulthem bevindt zich bijvoorbeeld een biechtformulie die elke gelovige een tekst in de mond legt die aan het slot van de voormis – dus voor het sacrament van het altaar

Een recente ervaring met mijn BA-studenten heeft me geleerd dat niemand van hen zich nog iets bij deze termen kan voorstellen. Maar is "Sacrament van het altaar" hier juist gebruikt? Ik beschouwde dat altijd als synoniem voor "de mis" zonder meer. Anderen zijn beter geplaatst om hierover te oordelen. Wat ook vreemd is, is dat je hier over een opmaat tot de biecht spreekt. Aan het eind van de voormis? – kon worden gepreveld

Dat soort formulieren werd door priester en volk opgezegd in het kader van de predicatieliturgie en door (heel brave) gelovigen elke avond voor het slapengaan bij de dagelijkse zonde-'check'. Zie dat genoemde 2e artikel van mij in de "De Middelnederlandse preek".

als opmaat tot een individuele biecht: *Ic, sondich mensche, ic ghelove in Gode, den almechtighen Vader, sceppere hemelrijcs ende erterijcks...* Aansluitend aan deze geloofsbelijdenis betoont/bekent de spreker zich in overtreding tegen de tien geboden en de zondenschema's van de kerk; aldus "programmeert" de tekst de leek tot actieve godsvrucht/participatie.

Ben je zeker dat deze drie teksten als één geheel moeten worden beschouwd, en niet drie teksten zijn die elke gelovige moest kennen en op het gepaste moment weten in te zetten voor zijn zielenheil?

[***evt. zou hier ook de versvertaling van *Spiegelmensbehoud* behandeld kunnen worden, expliciet gemaakt tbv lekenlering]

Die moet er wel ergens in, m.i. beter in kader van diverse omgang met de bijbel

De leken werden met dit tekstenoffensief overigens beslist niet louter ongevraagd bewerkt, maar ook bediend uit vrije wil/naar eigen behoefte. De brede emancipatie van de leek die zo kenmerkend is voor de veertiende eeuw, leidde in deze kringen namelijk zeker niet alleen van de kerk af, maar ook intenser ernaar toe.

Dit neutraliseert wel mijn eerder geformuleerde opmerking over de vraagzijde.

Onder gewone gelovigen leefde geregeld een oprechte "nieuwsgierigheid" *in spiritualibus* – ook leken kunnen iets van roeping

Ook het concept 'roeping' heeft zo zijn geschiedenis. Het gaat in de late middeleeuwen een steeds grotere rol spelen bij bijv. kloosterintrede, dat voorheen toch vaak een 'verstandsintrede' was. (zie ook recensieartikel van Raedts van *Stemmen op schrift*).

voelen – en de volkstaal was het aangewezen medium om deze te

bespreken/adresseren. Vandaar dat wij in lekenkringen zowel basale als veeleisende devotionele teksten aantreffen: vertalingen van kerngebeden en geloofsregels, maar ook diepgaander educatie, meditatie en discussie, tot en met mystiek **en**

bijbelteksten! Zo bezat de Gentse burger Jan Wasselins blijkens een inventarislijst in 1388 naast werk van Jacob van Maerlant, Boendale, de *Reinaert*, ridderromans en geneeskundige geschriften ook een *Bibele in Vlaemsche* en geschriften over het pausdom en de Passie, twee teksten over Adam en Eva *ende een gheestelic bouc vander zielen*.

Terzelfdertijd deelden de priesters zelf/profiteerden van evenzeer in het nieuwe aanbod. Ook voor hun gebruik is een Nederlandstalige biechtinstructie overgeleverd: een vragenlijst die ze konden afwerken wanneer gelovigen voor hen verschenen. Als de lijst een representatieve inkijk geeft in de zieleroerselen van

laatstgenoemden, had de kerk nog heel wat missie te bedrijven/hoop kerstening te doen: hoofdthema is afrekenen met volksgeloof.

Dubbelzinnig. Bedoel je eigenlijk niet veeleer: bijgeloof.

[***dit nog iets nader uitwerken, afhankelijk van fundament casus: tekstbehandeling bij Moll 1872 (genoemd Warnar BvE 45 en 374 n. 25), hs uit eerste helft XV olim eigendom regularissen Utrecht, kans op tekst nog XIV? =Hs Utrecht UB cat 1691, 5 G 33; parallel in Parijs BN neerl 32 c. 1400 en zie Stooker/Verbeij 680, ook behandeld bij Kwakkel: Parijs=hs uit Groenendaal. Nog iets nader in kaart brengen via Leuvense licverh DeCorte, besteld bij Geert Claassens; tekst is uit Latijn vertaald kennelijk]

een interessant hs. met het ook op 'religie en volksgeloof' is ook Gent UB 2422: vgl.

De Reu-Reynaert, *Middeleeuwse kennis op schrift*, 2000, p. 48-49